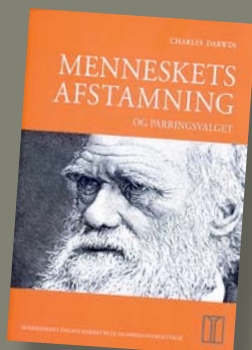

Geologen Darwin

Anmeldt af Jens Morten Hansen, statsgeolog (GEUS) samt adj. professor i naturfilosofi, Københavns Universitet

Menneskets afstamning og parringsvalget

I rækken af udgivelser i anledning af Darwin-året er også en ny, moderniseret udgave af J.P. Jacobsens oversættelse af Darwins værk *Descent of Man* fra 1871 (den danske oversættelse er oprindeligt fra 1874-75).

Charles Darwin: *Menneskets Afstamning og parringsvalget*. Dansk udgave ved J.P. Jacobsen, sproglig modernisering ved Lotte Langer, forord ved Hans Christian Hjermitsev. Husets Forlag 2009. 488 sider, 399,- kr.

Skarven

En ny bog i serien Miljøbiblioteket – udgivet af Danmarks Miljøundersøgelser på forlaget Hovedland – handler om skarven, der jo er en noget uskældt fugl, da den blev anset for at være et skadedyr. Selv i dag deler mange den opfattelse. I bogen kan man læse om de bagved liggende konflikter mellem naturinteresserede og erhvervsinteresser.

Thomas Bregnballe: *Skarven*. Forlaget Hovedland 2009. 103 sider, 138,- kr.

■ Evolutionsteorien om planter, dyr og mennesker var stærkt inspireret af den geologiske natur. Endelig en dansk oversættelse af førsteudgaven af *Arternes Oprindelse*, som skønlitterære forfattere elskede, men som delte videnskabsfolk.

Opfattelsen af Darwin og hans evolutionslære er temmelig præget af, at adskillige samtidige filosoffer og samfundsforskere ville sætte sig på teorien og "transformere" den til deres eget fagområde. Det gælder bl.a. den engelske økonom og politolog Herbert Spencer, den tyske zoolog og filosof Ernst Haeckel og historikeren og filosofen Karl Marx.

I Danmark byggede indsigten i Darwins tanker først og fremmest på botanikeren og forfatteren I.P. Jacobsens oversættelse af førsteudgaven. Den udkom i 1872, 13 år efter førsteudgaven fra 1859. Og da havde især Spencers udtryk "survival of the fittest" sneget sig så meget ind i evolutionslærens sprogbrug, at udtrykket siden hen har været omtrent uudrydeligt. I Jacobsens oversættelse bliver det til »de bedst skikkede formers bevarelse i striden for livet« og »origin of species by means of natural selection« bliver til »arternes oprindelse ved kvalitetsvalg«. Men det er ikke Darwins udtryk. Selv omtaler han drivkraften bag evolutionen som »naturlig selektion« og »en af modifikationer ledsaget af afstamning«.

Disse forhold kan man sætte sig ind i ved at læse Jørn Madsens oversættelse af førsteudgaven af *Arternes Oprindelse*, der ikke tidligere er oversat til dansk. Det er en glimrende og nænsom oversættelse, hvor Madsen slipper godt fra at omforme datidens arkæiske og alenlange sæt-

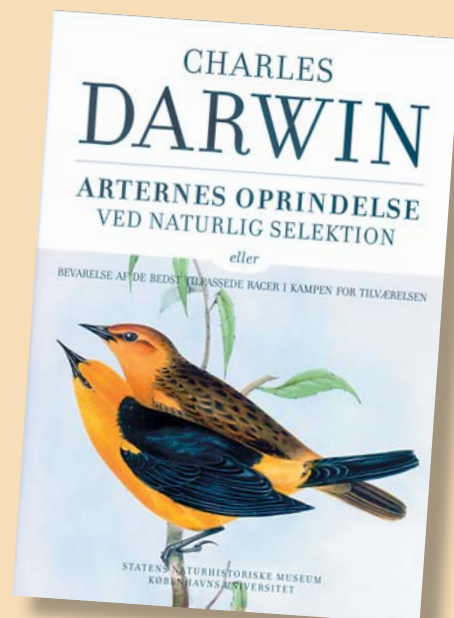
ningskæder til et forståeligt nutidssprog – uden at gøre kål på mesterens akademiske forsigtighed og præcision. Flot klart!

Dertil kommer fremragende introduktioner af Darwin-kenderen Peter C. Kjærgaard og oversætteren selv. På ikke mindre end 36 sider får vi her ridset situationen op på allerbedste vis.

Et populærvidenskabeligt værk

Baggrunden for førsteudgaven er dramatisk: Da den junglesyge biolog Alfred Wallace havde set den biologiske evolution for sig i et febersyn, kontaktede han Darwin med en lang beskrivelse af, hvad han havde set. Dette febersyn skulle vise sig at være omtrent identisk med Darwins endnu ikke offentliggjorte teori. Darwin havde da arbejdet i 20 år på et værk, som skulle omfatte mange bind og tusinder af fodnoter, henvisninger og referencer. Brevet fra Wallace chokerede Darwin, og han kontaktede straks geologen Charles Lyell, hvis evolutionsteori for den døde verden Darwin var i gang med at udvide til en teori for den levende: »Al min originalitet, hvad den end måtte bestå i, er nu ødelagt ... Aldrig har jeg set mage til sammenbræf.«

Darwin fik nu rasende travlt med at udarbejde en kort sammenfatning af sin teori. Resultatet blev førsteudgaven af *Arter-*

nes Oprindelse – reelt et populærvidenskabeligt værk uden de talrige fodnoter, referencer og andre akademiske træk, som kan tage skønheden af enhver smuk og sammenhængende teori. Her finder man Darwins tanker som de blev formuleret, inden striden om personen Darwin og hele lavinen om "abeteorien" begyndte at rulle. Da balladen omsider nåede Danmark med I.P. Jacobsens oversættelse handlede det hele om mennesket. Er mennesket en abekat eller skabt i Guds billede?

Darwins geologiske udgangspunkt

Men Darwin opfattede og omtalte sig selv som geolog. At han faktisk var en meget dygtig geolog, ser man blandt andet af hans forudgående afhandlinger om Sydamerikas geologi, om vulkaner og om koraløer. Især er kapitel 9 i *Arternes Oprindelse* om »Den ufuldstændige geologiske viden« en bjergtagende beskrivelse af de tanker, enhver geolog må gøre sig, når man ser grundfjeldens granit og gnejs træde frem i dagen – befriet for de mange kilometer tykke lag af aflejringer, som engang må have

været der. Nu fortæller disse gigantiske huller i naturens historiebog en hemmelighedsfuld beretning om alt det, der ikke mere kan erkendes direkte.

Darwin havde med undren set, at enorme områder langs Sydamerikas østkyst bestod af dybgrundens krystallinske bjergarter. En gang i længst svundne tider havde disse hårde, kompakte bjergarter været almindelige løse aflejringer af sand og ler. Nu var de omdannet til ukendelighed. Kunne det være gået på samme måde med Jordens dyre- og plantearter? Havde de en gang været noget ganske andet, end de er nu?

Dermed vågnede Stenos gamle geologiske erkendelsesteori fra 1669 igen til live, således som den blev fremhævet af Charles Lyell i forordet til *Principles of Geology* fra 1830-33. *Principles of Geology* var Darwins vigtigste lektur på sørejsten med HMS Beagle, og med den banede Darwins stringente tankesæt og udogmatiske forestillingsveje for de kommende 150 års rekonstruktion af livets historie – på toppen af Lyells rekonstruktion af jordklodens historie.

Men med Darwin startede også en fyrre år lang krig i årene 1860-1903 med fysikerne om deres opfattelse af verdens forudbestemte og urokkelige gang. Først da Rutherford i 1903 havde opfundet den radioaktive dateringsmetode og vist, at Jordens og livets alder skal måles i milliarder af år og ikke i årtusinder, stoppede fysikernes hæmningsløse raid på Darwin, geologien, palæontologien og evolutionsteorien.

Darwin i Danmark

I Danmark affødte Darwins teori bl.a. en afstemning i Videnskabernes Selskab i 1859 om at optage Darwin – men uden held i første ombæring. Geologi- og kemiprofessor Forchhammer var efter alt at dømme imod på grund af Darwins uforbeholdne beundring af Charles Lyell og hans *Principles of Geology*. Forchhammer havde en del år forinden (1834) haft besøg af den berømte geo-

log, men deres møde skal efter sigende have udviklet sig til et forrygende skænderi, da de om bord på en båd betragtede Møns Klint. Hvordan kunne klinten og dens stabel af store, skrånede skiver af undergrundens skrivelid overhovedet være opstået? Lyell benyttede anledningen til at fremføre sin såkaldte driftteori – en tidlig udgave af istidsteorien. Men Forchhammer var ikke vant til modsigelse og fastholdt, hvad han havde skrevet i 1825 og gentog i 1835 i *Danmarks Geognostiske Forhold*. Klintens besynderlige lagstillinger skulle forklare sig med vulkanisme.

Da Forchhammer var død i 1865 og den nye geologi-professor, Frederik Johnstrup nogle år senere havde erklæret sig som tilhænger af den svejtsiske geolog og palæontolog Louis Agassiz' nytænkende istidsteori, genoptog Japetus Steenstrup diskussionen om Darwins optagelse i Videnskabernes Selskab. Denne gang med held (1879). Darwin blev inviteret med i det fine selskab sammen med Louis Pasteur.

Lidt lettere gik det tilsyneladende med accepten af Darwins nye teori blandt forfatterne i Danmark i 1800-tallets sidste årtier. Foruden de kulturradikale I.P. Jacobsen, Brandesbrødrene Georg og Edward og Carl Ewald – far til PH – optræder velkendte navne som Henrik Pontoppidan, Carl Gjellerup, Herman Bang, Jeppe Åkjær, Thøger Larsen og Johs. V. Jensen som bannerførere for Darwin til godt oppe i 1900-tallet. Jeppe Åkjær måtte lide den tort at komme 17 dage i tugthuset for en frimodig tale på hans gamle skole i Fly, og senere at blive afskediget fra Københavns Højskole for at have undervist i Darwins ugudelige lære. Og den meget belæste og videnskabeligt velfunderede Thøger Larsen foreslog en ny besynderlig morallære, der skulle begrundes i de eviggyldige naturlove, som især Darwin havde forklaret.

Af betydende verdslige forfattere synes kun Helge Rode at have været en taktsom modstander af Darwin.

Johs. V. Jensens begejstring for de nye teorier om Jordens geologiske historie, istiden og evolutionen er påfaldende i mange af hans værker. Men Jensen kom galt af sted med Darwin. Han var blevet socialdarwinist på baggrund af Ernst Häckels og Herbert Spencers vidtløftige spekulationer om, hvad evolutionsteorien kunne bruges til. Helt undtagelsesvis var han enig med søsteren Thit Jensen om noget som helst, nemlig at de evnesvages formering burde forhindres. Vist nok uforskyldt, men endnu værre gik det for Johs. V. Jensen med fyndudtrykket »Jeg vil bekræfte de raske i retten til riget«. Udtrykket var møntet på danskernes "vankelmødighed" som Shakespeare beskrev det i *Hamlet* og som Jensen selv beskrev det i *Kongens Fald*.

Den rene begyndelse

Også for at få et holdbart perspektiv på socialdarwinismen og andre forvanskninger er det godt, at vi omsider og på 150-årsdagen for udgivelsen af den engelske førsteudgave har fået en dansk oversættelse. Her ser vi ikke sporene af de tendenser og formuleringer, som senere førte andre tænkere på helt gale veje. For eksempel Darwin-haderen Nietzsche, der – fordi han kun kendte Häckels og Spencers fortolkninger – forsøgte at tildele Darwin samme kranke skæbne, som Nietzsche selv kom til at lide under nazismen, nemlig at blive misbrugt og forvansket til ukendelighed. Med den nye udgivelse kommer man tilbage til den rene begyndelse: geologen Darwin. ■

Charles Darwin: Arternes oprindelse ved naturlig selektion, eller bevarelse af de bedst tilpassede racer i kampen for tilværelsen. Oversat af Jørn Madsen. Statens Naturhistoriske Museum, 388 sider (med introduktioner af Peter C. Kjærgaard og Jørn Madsen, personregister, forslag til videre læsning og stikordsregister).

Læs om evolutionsteoriens modtagelse i Danmark i det nye nummer af Geoviden. Kan hentes på www.GEUS.dk

Naturen og klimaændringerne i Nordøstgrønland

I bogen fortæller 22 danske forskere om mere end 14 års overvågning af det højarktiske økosystem i Nordøstgrønland med udgangspunkt i Forskningsstation Zackenberg.

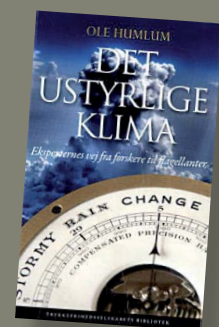
Mads C. Forchhammer, Hans Meltofte og Morten Rasch (red.): *Naturen og klimaændringerne i Nordøstgrønland*. Aarhus Universitetsforlag 2009. 128 sider, 148,- kr.

Økologibogen

En lærebog, der er skrevet til gymnasiet's A-niveau i biologi. Den indeholder et indledende kapitel om økologiens grundbegreber, og derefter en række kapitler, der omhandler et eller flere sammenhængende økosystemer.

Michael Arvedlund, Lis Ravnsted-Larsen, Anne Mette Vibe: *Økologibogen*. Nucleus 2009. 197 sider, 240,- kr. (ex moms).

Det ustyrlige klima

Klimaet ændrer sig – det er et faktum. Men skyldes det mennesket, eller kan det tænkes, at der er andre årsager? Ole Humlum, som er professor i geofysik fra Oslo Universitet, fortæller i sin bog en helt anden historie om klimaet end den, vi normalt får fortalt om menneskets afgørende indflydelse. For klimaet har altid ændret sig.

Ole Humlum: *Det ustyrlige klima. Eksperternes vej fra forskere til flagellanter*. Trykkerifrihedsselskabets Bibliotek 2009. 184 sider, 175, 00 kr. (Nyt oplag forventes medio januar 2010)